

SZEMLE

THOMAS LINDNER

DIE PERIPETIE DES SIEBENJÄHRIGEN KRIEGES

Der Herbstfeldzug 1760 in Sachsen und der Winterfeldzug 1760-1761 in Hessen

Quellen und Forschungen zur Brandenburgischen
und Preußischen Geschichte, Bd. 2.

(Duncker und Humblot, Berlin, 1993. XII., 258 o., térképekkel)

Jelen munka a Szerzőnek a kölni egyetemen benyújtott disszertációja, amely jól mutatja, hogy az eseménytörténetre koncentráló német hadtörténetírás hagyományai még napjainkban is mennyire élők. A munka nagy részletességgel tárgyalja választott szűkebb témáját: a hét-éves háború szászországi és hesseni harci eseményeit 1760 októberétől 1761 márciusáig. A tárgyalt időszak két kulcsfontosságú eseménye a torgauai csata (1760. november 3.) és Ferdinand von Braunschweig-Lüneburg herceg téli hadjárata. Nem utolsó sorban ezeknek az eseményeknek köszönhető, hogy Poroszország e kritikus időszakban talpon tudott maradni, s el tudta kerülni a fenyegető katonai vereséget. A Szerző talán ezért véli úgy, hogy a háború egyes hadieseményei közül lehetetlen különválasztani a fontos és kevésbé fontos eseményeket, s így azokat a forrásbázis nyújtotta teljesség igényével igyekszik bemutatni. Előljáróban megjegyezhetjük, hogy a kötet fő erénye is a részletek logikus és alapos bemutatásában mutatkozik meg, az elemzések és az összkép megrajzolásának a rováására.

A kötet bevezető fejezetében aprólékos és elemző betekintést nyújt a korszak, s ezen belül is főleg az 1760–1761-es évek hadtörténetének kiadatlan, illetve publikált levéltári forrásaiba és gazdag szakirodalmába.

A könyv érdemi részének első fele a torgauai csata előzményeivel, lefolyásával és értékelésével foglalkozik. A hatalmas, közel 16-16 ezer fős kölcsönös embervesztéssel járó porosz győzelmet s ügyesen végrehajtott osztrák visszavonulást hozó csatát végletesen ítélte meg a hadtörténetírás. Míg például Napóleon úgy vélte, hogy Frigyes ebben az ütközetben követ-

te el a legtöbb hibát, s hadvezéri talentuma meg sem csillant az ütközet alatt, addig Eberhard Kessel megítélésében Torgau az egész XVIII. század legmodernebb csatájának tekinthető.

A Szerző lépésről lépésre követi nyomon az ütközet menetét, s arra a következtetésre jut, hogy az első elhibázott porosz rohamok után Frigyes zseniálisan módosította serege taktikáját, s a maga oldalára tudta vonni a kezdeményezést. A sikerben persze nem kis rész jutott Zietennek, aki önállóan mozgó szárnyával bravúrosan valósította meg királya terveit. A sikeres osztrák visszavonulás a porosz győzelem értékét és kiaknázásának lehetőségét nagyban kisebbitette, s meghíúsította Frigyes fő célját, Daun kiűzését Szászországból, a vele ellenséges koalíció azonban fő céljától, a „la destruction totale de la Prusse”-tól igen messze került.

Az ellenséggel való döntő leszámolásra Ferdinánd herceg is kísérletet tett, amikor 1761 februárjában a téli szállásról hadba indult katonáival. A főszereg hadműveleteit két szárnycsapat is segítette s kezdetben valóban zavart tudtak okozni az Észak-Hessenben állomásozó francia csapatok között. Nem utolsó sorban azért, mert a franciák egységei szétszórva teleltek, s magasabb rangú tisztjeik Párizsban, de legalábbis Kölnben vagy Frankfurtban múltatták a hideg téli napokat. Az utánpótlás hiányossá-gai, a lassú és nehézkes közlekedés, a betegségek azonban a poroszokat is sújtották s e nehézségek végül is alapjaiban híúsították meg terveiket, március végére visszavonást kellett elrendelni a csapatoknak.

Lindner munkájában úgy véli, hogy a hadműveletekben megmutatkozó korlátok az abszolutizmus hadseregei tipikusnak tekinthető szervezeti gyengeségeivel, az objektív adottságok kényszerítő hatásával magyarázhatók, s nem a porosz hadvezetés hibáival. Ezek okozták a végső katonai döntést kicsikarni akaró hadműveletek kudarcát, részeredményeit. A porosz sikerekben megmutatkozott ugyanakkor a tisztikar képzettsége s az a törekvés, ami a beosztott tiszteknek nagyobb egyéni kezdeményezést és önálló mozgást engedélyezett, sőt követelt meg tőlük. Ennek eredményeként vált a csapatok mozgása, a harci érintkezések lefolyása egyre dinamikusabbá, gyorsabbá, az éjszakai vonulások és harcok, a meglepetésre

alapozott taktika általánossá. Ezzel magyarázza, hogy a kiváló Laudon 1760 végén Sziléziában nem tudta érvényesíteni erőfölényét, s önállóan operáló porosz ellenfeivel szemben a bécsi Haditanács utasításait volt kénytelen követni.

Amint köztudomású, a hétéves háború hadműveleteit bemutató klasszikus feldolgozás, az 1901 és 1914 között 13 kötetben megjelent ún. Generalstabswerk éppen 1760 októberével szakadt félbe. Jelen munka a hajdani nagy vállalkozás sikeres folytatásának tekinthető. A hétéves háború egyéb – a kötetben csak utalás-szerűen érintett – magyar vonatkozásai miatt a magyarországi hadtörténeti kutatás figyelmét is megérdemli.

Szegárdy-Csengerly Klára

MARTIN GILBERT

FIRST WORLD WAR

(Weinfeld and Nicholson, London, 1994. 534 o.)

„Hát így is lehet?” – kérdezi a hazai olvasó, mikor kezébe veszi a kiváló brit történész vadonatúj kötetét az első világháborúról. Hangjába csodálkozással kevert elismerés vegyül, ami ez alkalommal a könyv páratlanul gyors megjelenésének szól. A szerző előszavát 1994. június 20-ára keltezte, és műve alig három hónappal később(!) már megvásárolható volt egy bécsi könyvesboltban. A hazai nyomdai átfutási időket ismerve bizony indokoltnak tűnik a csodálkozás. Természetesen azt azért figyelembe kell venni, hogy Martin Gilbert egyike a legtekintélyesebb szakférfiaknak a XX. századi történelmet illetően: ő a hivatalos Churchill-biográfus. Ebbéli minőségében ő jegyzi a brit politikus-óriás életrajzát feldolgozó sorozatot a III. résztől kezdve. Ezen kívül számos kötet és atlasz (!) összeállítása is a nevéhez fűződik, így nyilván megfelelően kecsegtető üzleti lehetőség is lehet műveinek megjelentetése.

„Hát így is lehet?” – kérdezi másodszer is az olvasó, és hangjába ezúttal őszinte érdeklődés vegyül. Martin Gilbert könyve ugyanis nem akármilyen feldolgozása a század első nagy világégésének. Aligha túlzás azt állítani, hogy az első világháborúról az azóta eltelt nyolc évtized alatt jókora könyvtárra elegendő munkát összeírtak különféle rendű és rangú szakírók. A téma mégis aktuális, sőt ha lehet mondani, a Kelet-Európában 1989–90-ben lezajlott fordulat kö-

vetkeztében új reneszánszát éli. Ez végül is érthető: a szovjet birodalom összeomlásával immár nem 1945 számít az európai fejlődést döntően meghatározó korszakhatárnak, hanem 1918–1920. Martin Gilbert azonban nem a világháború és következményei mélyebb összefüggéseire helyezi a hangsúlyt. Az ő érdeklődésének középpontjában az egyes ember áll, ahogy megéli, végigszenvedi, végigharcolja a háborút. A szerző következményei mélyebb emberi élményekké és benyomásokká bontja szét a négy és fél esztendő történéseit. Ezeknek a mozaikoknak az összerakásával az olvasó közelítően hiteles képet nyer a háború *hangulatáról*, a személyes visszaemlékezések nagy láttató erővel érzékeltetik a fizikai és szellemi kínokat egyaránt. Nem klasszikus hadtörténeti feldolgozásról van tehát itt szó, a harcoló alakulatok megnevezését gyakran hiába keressük a szövegben. Maguk a hadműveletek csupán mintegy keretül szolgálnak ahhoz, hogy a szerző elmesélhesse: milyen is volt szerinte ez a háború. A szaktörténészek hiába keresik benne a világháború klasszikusnak számító és máig lezáratlan problémáit, de hát ez a könyv nem is nekik íródott. Sokkal inkább annak az olvasói rétegnek, amelyet a két világháború közötti magyar publicisztikában előszeretettel neveztek *művelt közönségnek*. Ők mellesleg jóval fizetőképesebb keresletet is jelentenek, mint a csekélyebb számú és általában vékonyabb pénztárcájú hivatásos hozzáértők.